

ביאורים

בדבריו כאן מסכם רבי יוסף אלכו את חשיבות הדגשת שני צדדי שליטת הבורא בהם עסקנו: א. מצד מעלתו הפרטית של האדם בהיותו צלם אלוהים. ב. מצד היותו שייך למדרגת הבריאה הכללית. שני צדדים אלה באים לידי ביטוי בשניים מתוך שלושת העיקרים שעליהם עמדנו: א. מצד פעולת ה' בהיותו בורא העולם כולו על כל מרכיביו. ב. בהיותו מתייחס ומשגיח באופן פרטי על כל מי שנברא בצלם אלוהים.

אותו ממד אלוהי שקיים באדם גורר אחריו יחס של שחר ועונש, יחס אישי-פרטי. פעולת הבורא הכוללת את הבריאה כולה היא אמונת הייחוד שאותה הפיץ אברהם אבינו בין בני האדם. ייחוד זה כולל הן את צד בריאת הממד הארצי והן את הצד הרוחני האישי. צד הבריאה הינו העיקר הראשון - היות הבורא פועל ובורא כל, והעיקר השני בהיות הבורא מתייחס בצורה אישית לכל מי שנברא בצלם אלוהים. שני סוגי השגחה אלו באים "להורות כי הפועל הפרטים העליונים והיודע אותם, הוא בעצמו הפועל הכללי התחתונים והיודע אותם, ושאינו שם שתי רשיות ולא שתי ידיעות מתחלפות, אכל בידיעה אחת ידע הכל". באדם מתגלים אפוא שני סוגי ההשגחה של הבורא, ובכך הינו עדות חיה לייחוד ה'. כהשלמה לדבריו מביא רבי יוסף אלכו את לשון מדרש רבה, שבו מתפרש הפסוק 'נעשה אדם': "במי נמלך? אמר רבי אמי: בדעתו נמלך". ההימלכות בדעתו פירושה בדעתו הרחבה והמקיפה הכוללת הן את ההשגחה על הפרט והן את ההשגחה על הכלל. כביכול נמלך בשני סוגי הידיעה שאיתם הוא מנהיג את העולם. בכך מהווה מימרת רבי אמי ביאור והסבר ללשון הפסוק, לשון שהעלתה לנו את השאלה לה נדרשנו.

הרחבות

• אלוהי השמים ואלוהי הארץ

אמונת הייחוד שהיה אברהם מפרסם בעולם. משמעות אחרת לפעולתו של אברהם, שנרמזת בפסוק "אלהי השמים ואלהי הארץ", כתב רש"י: "אמר לו (אברהם לאליעזר) עכשיו הוא אלהי השמים ולא אלהי הארץ, שהרגלתי בפי הבריות, אבל כשלקחני מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ, שלא היו באי עולם מכירים בו, ושמו לא היה רגיל בארץ" [בראשית כד, ז]. אברהם פרסם את שם ה' בעולם, ובכך נעשה ה' לאלוהי הארץ ולא רק אלוהי השמים. את החידוש בפעולתו של אברהם שבזכותה נעשה ה' לאלוהי הארץ, מה שלא פעלו צדיקים אחרים שקדמו לאברהם, הסביר הרב שאול ישראלי: "ההבדל בינם לבין אברהם הוא בזה, שאצלם אלוהים אלהי השמים בעיקר. לדעתם, לאמונה בייחוד ה' לא הייתה, כנראה, שום השפעה על התנהגות בני אדם... לעומתם, על אברהם נאמר: "כי ידעתי למען אשר יצווה את בניו... לעשות צדקה ומשפט" [בראשית יח, יט]. בבית מדרשו... נתחדש כי האמונה בייחוד ה' מחייבת גם את האדם אשר בארץ... שם למדו לא רק שיש אלהים ממעל, כי אם גם שהוא בארץ מתחת, שגם כל העניינים הארציים צריכים להיות נחתכים לפי הרעיונות הנאצלים על אלוהים" [שיח שאול על התורה, עמ' נח-נט]. אברהם לימד את העולם שהאמונה בה' אינה רק רעיון נאצל, אלא יש לה השפעה על אורח החיים בארץ.

התועלת מהלשון "נעשה אדם"

ולהיות שני דברים הללו הכרחיים למציאות התורה: האחד - מצד ה' הפועל, להורות שאין שם שתי רשיות^ו כמו שהיו המינים אומרים שאליהי השמים אינו אלהי הארץ, אבל הכל אחד; שזאת היא אמונת הייחוד^ו שהיה אברהם מפרסם בעולם^ו, כמו שאמר [בראשית כד, ג]: "ואשביעך ביי אלהי השמים ואלהי הארץ". והשני - מצד האדם, להורות שידיעת ה' הכללית והפרטית נתחברו יחד ביצירת האדם, ועל-כן יהיה ראוי לשקר ולענש מצד ש'ה יודע אותו ידיעה פרטית מצד היותו בצלם אלהים. והוא שהיה אברהם מפרסם גם-כן ואומר [שם, ז]: "?? אלהי השמים, אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי" וגו', כלומר: שעם היותו אלהי השמים, ידע אותי ידיעה פרטית ודבר לי ונשבע לי. ובעבור-זה כתב: "נעשה אדם", ואמרו רז"ל שאמר לו הקב"ה למשה: כתב, והרצה לטעות - יטעה; כלומר: כי התועלת הנמשך מזה-הלשון הוא גדול והקרחי לתורה, להורות כי הפועל הפרטים העליונים^ו והיודע אותם, הוא בעצמו הפועל הכללי התחתונים והיודע אותם, ושאינו שם שתי רשיות ולא שתי ידיעות מתחלפות^ו, אכל בידיעה אחת ידע הכל.

ביאור דברי חז"ל "בדעתו נמלך"

ואל-זה רמז רבי אמי שאמר בבראשית-רבה [ח, ג]: "נעשה אדם" - במי נמלך? אמר רבי אמי: בדעתו נמלך. כלומר: שלא נמלך בזולתו, חלילה, אבל בידיעתו הכללית והפרטית נמלך, לעשות נמצא אחד שיתבאר בו שהכל ידיעה אחת. וזה - בשיתאחדו בו השתי-ידיעות: הכללית והפרטית; והוא האדם. כי מצד-היותו בצלם אלהים פעליונים - יורה שהידיעה הפרטית דבקה בו; ומצד-היותו זכר ונקבה - יורה שהידיעה המינית דבקה בו גם-כן. ויורה זה על הייחוד הגמור, ועל שהאדם ראוי לשקר ולענש פרטי מצד-היותו בדמות אלהים. ולרמז על-זה הוא שנכתב בזה-הפסוק [בראשית ה, א], שהוא התחלת התורה, כמו שאמרנו: "ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו".

לעילוי נשמת זאב בן רחביה יצחק שטריגלר ז"ל

לעילוי נשמת אהרן בן נתן הלוי ז"ל

שתי רשיות - שני כוחות אלוהיים. הייחוד - האמונה שה' אחד והוא בעל כל הכוחות בעליונים ובתחתונים. הפרטים העליונים - המלאכים. מתחלפות - שונות. אכל - אלא.